

Јордана Марковић*
Универзитете у Нишу**
Филозофски факултет

ЈЕЗИК НАУЧНИХ РАДОВА ИЗМЕЂУ МУЛТИКУЛТУРАЛНОСТИ И НЕРАЗУМЕВАЊА

Сведоци смо да се језик науке претвара у језик који бива оптерећен бројним терминима преузетим из разних језика и разних научних радова на страним језицима чиме се удаљава од језика комуникације и прераста у језик који је мало разумљив или неразумљив већини. Истина, има научника који сматрају да научни стил и не треба да буде разумљив свакоме и да је рад писан овим стилем намењен само одређеној групи. Међутим, компарација са научним радовима (и научним стилем) великана српске науке показује да рад високе научне вредности може бити писан и једноставним и разумљивим језиком. Може се уплив великог броја новонасталих термина (па и других, нетерминских речи) тумачити и као последица мултикултуралности, те се, дакле, не мора посматрати само као „неразумљив језик“, већ и као „језик глобализације“, тј. језик који ће бити разумљив свима који се том проблематиком баве, ма којим језиком говорили (или писали).

Кључне речи: језик, варијетет, лексика, термин, научни стил.

0. Научни стил представља стандардни језик и настао је у процесу раслојавања језика. Зна се да је основна функција језика да задовољи потребе датог друштва за успешном комуникацијом, а друштво је непрекидно изложено променама које језик мора успешно да пропрати. То неминовно намеће и потребу да се језик мења како би обавио свој задатак. Из тих разлога у језику долази до раслојавања, будући да једино такав – раслојени, он може задовољити све потребе људске заједнице.

---

* jordana.markovic@filfak.ni.ac.rs

** Овај рад је рађен у оквиру пројекта 178020 *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

0.1. Да ово није специфичност само српске науке, говоре и бројни радови страних лингвиста посвећени тој проблематици. На српском језичком простору о раслојавању језика, између осталих, говорили су и Милорад Радовановић, Ранко Бугарски, а када се говори о функционалном раслојавању, у чијем процесу настају функционални стилови, незаобилазни су радови Бранка Тошовића посвећени тој проблематици¹. У тим радовима показано је да посао на систематизацији и груписању у оквиру таквих раслојавања језика није једноставан, али је – из оперативних разлога – неопходан.

0.2. Појава научног стила узрокована је професионалним раслојавањем. Специфичности научног стила тичу се лексичког и синтаксичког нивоа. Овај први представља неминовност стога што је у научном стилу обавезна употреба стручних термина, а они су специфични за сваку науку.

Да помодарства има у свему па и у науци – није ни ново ни непознато. Нешто је потребно и пожељно, а нешто непотребно и рогобатно. Са појавом иновација у одређеној научној области, зато што је са развојем друштва начињен помак, тј. нешто ново се наметнуло као актуелна проблематика, оправдано је да и те иновације нађу своје место и у научним радовима.

Глобализација, ма шта се под тим подразумевало, има и позитивне и негативне учинке на свим пољима. Оно што је позитивно а везано је за науку јесте чињеница да су радови бројних стручњака сада приступачнији и онима из других крајева захваљујући двама чињеницама – једној, да се често могу наћи интернет претрагом и другој, да су често штампани енглеским језиком који се намеће као језик међународне комуникације. Негативне стране су у томе да се често подаци и термини преузимају неселективно и некритички и то се од стране појединаца посматра као потребно, пожељно, па и авангардно и преноси се и имплементира у други језик и другу културу.

0.3. У свему овоме мора се имати у виду *намена*² – она утиче на употребу језика и самим тим дефинише његове битне одлике. Радови из

¹ Овој теми, али у вези са научним радовима из области медицине, посвећен је и рад Марковић 2014.

² Ваља имати у виду да и текстови из области науке могу имати различите намене. Тако у Марковић 2014. налазимо да се језик медицине може посматрати кроз однос *научник – научник/стручњак*, *научник – будући научник/стручњак* или *научник/стручњак – пацијент* (стр. 45). Слично се може посматрати и научни стил других наука, па се може говорити о академском подстилу (научни чланак, монографија), уџбеничком подстилу или популарном подстилу у радовима намењеним најширим масама. У овоме осврту

области науке по правилу нису намењени већини, већ само одређеном кругу.

За разлику од књижевноуметничког, тј. песничког стила, научном стилу није дозвољена неограничена слобода у избору језичких средстава. Научни стил је ограничен бројним захтевима. Ти захтеви налажу да мора бити:

- разумљив, јасан, прецизан и информативан;
- без емоција и метафоричног изражавања;
- обавезно са аргументацијом, тј. доказним материјалом;
- уз употребу ускостручних термина,

при чему се не сме занемарити ни:

- способност да се привуче и задржи пажња слушалаца.

Привидно може изгледати као да су неки од ових захтева у супротности јер се мора имати у виду да употреба специфичне терминологије често онемогућује разумевање садржине, а то значи да отежава и задржавање пажње. Међутим, свему овоме се мора додати и чињеница да су овакви текстови (или излагања) по правилу намењени ограниченом броју заинтересованих. Имајући то у виду, могло би се сматрати да је тиме загарантована разумљивост.

0.4. У овоме осврту желим се позабавити баш тим детаљем – до које мере стручна терминологија у научним радовима бива разумљива, тј. до које мере је (и да ли је) разумљива и самом аутору. Чини ми се реалним да разлог неразумевања може бити у чињеници да је аутор некритички приступио употреби стручних термина, тј. да је у намери да покаже своје врсно познавање терминологије из области којом се бави, некада претеривао.

На ту помисао наводе ме бројни детаљи из радова разних научних области. Када сам на једној одбрани докторске дисертације чула синтагму „селекција избора“, била сам изненађена, али разумела сам то и као живи језик, и оправдала сам то тремом. Да то није била оригиналност само тог кандидата, показало се и касније, па се јавља: *научни сцијентисани роман / путопис*.

Истина, овде је ситуација незнатно другачија, будући да у претрагама нисам пронашла придев *сцијентисани*, мада би се могло претпоставити да потиче од латинског термина за науку *scientia*. Заправо

посматран је само овај први, те су предмет анализе били радови строго научног карактера.

од ове основе у РМС постоји облик *сцијентистички*, чије је значење 'учено, зналачки' (РМС под *сцијентистички*), али не и употребљени лик.

Колебала сам се да ли овде припада и *експресивни* утисак у примеру: *целој грађевини даје експресивни утисак*. Трагајући за значењем термина *експресивни*, утврдила сам да му је значење 'изразит, изражајан', тј. 'врло изразит, снажног израза', како стоји у РМС (РМС под *експресиван*). Истина, могло би се поставити питање какав је тај *експресивни*, тј. *изразити/изражајан* или *врло изразит утисак*.

1. Настојање да одгонетнем значење мени непознатих лексема дало је различите резултате и упутило ме на различите закључке.

Примери који су послужили за анализу у овоме раду преузети су из базе радова часописа *Теме*, који као универзитетско издање излази у Нишу. Будући да је то часопис за друштвене теме, таква је и тематика радова, те је ова анализа заснована на грађи из области друштвених наука. Из оправданих разлога имена аутора и наслови радова биће изостављени.

Инвентар „спорних“, тј. занимљивих термина могуће је систематизовати у више група. Међу њима има добрих и лоших примера.

1.1. **Добрим примером** сматрам богаћење рада новим речима, које су дошле као резултат мултијезичности и мултикултуралности, што доприноси упознавању са терминологијом која се користи на другом простору, уз њено појашњење. Такви су следећи примери:

Листа одредница састављена је методом рандомизације³, тј. случајног избора из корпуса термина ... резултат рада ревизије и модернизације од стране новог компилатора, односно приређивача ...

Овде би се могло додати да је у РМС *компилятор* дефинисан као 'онај који се бави компилацијом, писац, аутор компилације', а под одредницом 'компилација' стоји значење 'писање или састављање научног или књижевног дела без самосталне обраде извора, узимање из туђих дела; дело написано на тај начин' (РМС под *компилација*).

1.2. Показало се, међутим, да тај „превод“ није увек прави или није прецизан, о чему сведочи пример: *Степен реторичних, тј. персуазивних моћи*.

³ Овакве одреднице у РМС нема.

РМС под одредницом *реторичан* даје семантичку дефиницију 'који се оснива на правилима реторике, који садржи елементе реторике, говорничког изражавања: китњаст, красноречив'.

Значење речи *персуазивни*⁴ може бити 'убеђивачки', а реторика не мора увек бити убеђивачка⁵.

У интернет претрази бројни су примери, одакле се види да овај придев може стајати уз различите именице: *персуазивна комуникација / персуазивни облик комуникације, персуазивни садржај, персуазивна метода* итд.

1.3. Некада, као и у претходном примеру, превод јесте појашњење, али и превод је страни термин:

На питање да ли ће депресијација (девалвација) националне валуте побољшати ...

У РМС под речју *девалвација* налазимо значење 'смањивање службене вредности новца'. Лексему *депресијација* РМС не бележи, а ако је треба изводити из лексеме *депресија*, која је своје место нашла у РМС, онда би семантику требало тражити у значењу *ослабљивање*. Адекватне српске речи (једне) у овом случају нема, па је оправдана употреба страног термина.

1.4. **Неопходност употребе страног термина.** Некада је немогуће (а и непотребно) избегавати страни термин.

Ове детерминанте услуга... уткане су...

Детерминанта је 'пресудан фактор, чинилац', по Вујаклији. Слично је и у РМС, где је *детерминанта* дефинисана као 'чинилац, фактор који одређује једну чињеницу, карактеристика'. Од понуђених решења, једино би се *чинилац* могао посматрати као домаћи. Тако би претходни пример могао гласити: *Ови чиниоци услуга ... уткани су...*, што не звучи лоше, али употреба термина *детерминанте* може се оправдати као уобичајени термин у датој области, те тиме и као термин који има недвосмислену семантику. Ако уважимо ову чињеницу, можемо тврдити да овај детаљ говори и о томе да нема чистунства у језику (а није ни могуће) и да се некада страна реч устали и прихвати, упркос постојању домаће.

---

⁴ РМС не региструје ову лексему.

⁵ Ваља имати у виду да убеђивање може бити и манипулативно, што се може односити нпр. на рекламирање.

1.5. **Новостворене речи**, тј. кованице сматрају се одликом песничког стила. Међутим, оне се често јављају и у научном стилу као буквалан превод страних речи, понекад као калк. Некада су у употреби речи за које би се могло помислити да припадају овој категорији, али чињеница да су већ забележене у постојећим речницима српског језика казује да су дошле из фонда архивираних лексема или су пак речи карактеристичне за један одређени крај.

У такве – са новоствореним лексемама, спадају следећи примери:

Настајућа одраслост је конструкт којим се означава посебан...

Главну фасаду карактерише изразита ликовност ...

слободностојеће фигуре жене са кошницом ...

музеализација... музеализује... што је музеалност такав квалитет стварности да је есенцијалан и личан за човека...

зналство; на такве запитаности.

Лексема *одраслост* постоји као речничка одредница у РМС и значење јој је 'стање онога који је одрастао, пунолетност'. Очигледно је да је синтагма *настајућа одраслост* вештачка, ауторова конструкција и вероватно представља превод страног термина.

У РМС је релативно велики број одредница са основом *музеј*: *музеалац* је 'музејски стручњак', *музеалије* су 'музејски предмети', а ту је и придев *музеални* ('који се односи на музеје'), *музејски* ('који се односи на музеје'), *музеолошки* ('који се односи на музеологе и музеологију'), као и именица *музеологија* у значењу 'наука о музејима и музејским пословима'. Овај преглед, у коме нема горенаведених лексема, оправдава и њихов настанак.

Занимљиво да речи *запитаност* нема у РМС – тамо је једино глагол *запитати (се)*, а нема ни *зналства* (има *зналац, зналачки, зналаштво*).

1.6. **Неразумљивост до неинформативности** због нагомилавања страних термина некада одликује и текст чија је реченица добро осмишљена и граматички исправна, као у следећем примеру:

Када је редукација уникатности урбаних идентитета тенденција...

Покушај „превода“ би би: *Када је смањење јединствених примерака као обележја града тежња ...*

Ево још једног примера:

У циљу испитивања и дефинисања латентних димензија на узорку овог истраживања примењена је експлоративна факторска анализа.

А ево и (неуспелог) покушаја превода претходне реченице:

У циљу испитивања и дефинисања тајних (сакривених, притајених⁶) димензија на узорку овог истраживања примењена је истраживачка (испитивачка⁷) факторска (чињенична) анализа.

Упркос чињеници да стручни термини могу бити разумљиви уском кругу људи, може се поставити питање разумевања, па и могућности превода употребљених термина.

Ако „превод“ није могућ, а није, може се поставити питање има ли ова реченица смисао. Која је то и каква анализа примењена? Које је то јасно?

Оно што некада изгледа нелогично, бољим информисањем и упознавањем са одређеном струком, постаје јасније и показује оправданост употребе датог термина.

О томе сведочи пример:

*Иако је академизам још увек доминантан, при декорацији се користе и елементи **сецесије**, али најзначајније промене дешавају се у конструкцији грађевина.*

На први поглед рекло би се да и није потребно истраживати шта значи реч *сецесија* – то је познато и то је претрагом и потврђено – реч је латинска и значи 'одвајање, отцепљење, отпадништво', тј. по РМС, 'одељивање, раздвајање, отцепљење, расцеп'. Оно што није свима познато јесте да постоји правац у сликарству под овим називом и њиме се назива уметнички смер групе сликара која се одвојила од представника старијег смера у схватању и техници, а тек то знање омогућује разумевање горенаведене реченице.

1.7. Замагљење семантике. Понекад је апсолутно непотребно страним термином „замаглити“ семантику, као у примеру: *Скупом **легислативних** промена..*

Зашто није речено *скупом **законских** (или **законодавних**)*⁸ промена?

---

⁶ Овако је *латентан* дефинисам у РМС.

⁷ У РМС придева *експлоративан* нема, али налази се *експлорација* са значењем „испитивање, истраживање“, као и глагол *експлорирати* са значењем „истражи(ва)ти, испит(ив)ати.

Други сличан пример је: *Феминистичка критика Кјеркегорове филозофије стандардно реферира на иста места из његове продукције...*

Значење речи *реферира* јесте 'известити, извештавати, подносити извештај; јавити, јављати, доставити, испричати', одакле се може закључити да је термин могуће употребити у датој позицији. Истина мало је теже одлучити се за одговарајући преводни облик – чини се као да је сваки могућ, али ниједан није довољно информативан на датом месту. У датој реченици би можда било добро употребити лик *указује* или *упућује*, којег није било на списку преводних⁹.

У РМС постоје две глаголске одреднице, са два инфикса: *реферирати* и *реферисати*, а семантичка дефиниција је 'поднети, подносити реферат, известити, извештавати' и, како видимо, ни овде нема „жељене“ семантике.

1.8. Необични или дуги, често и нејасни наслови. Чини се да је ово основна одлика наслова научних радова¹⁰. Међутим, често се иза тих помпезних наслова крије сасвим једноставан садржај. Тако је под поднасловом *Педагошке импликације* обрађена материја у вези са начином рада са ученицима или студентима, али у том тексту ниједном није употребљена реч *импликација*. Имајући у виду значење ове речи: 'заплетање, уплетање у што, умешаност', по Вујаклији, може се поставити питање оправдања употребе оваквог наслова. Значење ове речи у РМС треба тражити под глаголском одредницом (мада има и именичке), а тамо налазимо 'садржавати у себи, обухватити, обухватати'.

1.9. Рогобатни превод. Показало се да је аутор (или преводац) имао проблем како да преведе неки новонастали термин за неке нове појаве и појмове. С тим у вези може се поставити и питање термина у језику из којег се преводи. Такву невољу аутору једног текста задао је термин *community-based supported housing*, који је садржан и у наслову рада и чини основу рада. Преведен је као *становање уз подршку (за особе са инвалидитетом)*. Очигледно је да се један део у преводу изгубио, а то

⁸ РМС има придев *легислативан* са значењем 'који се односи на легислативу, законодаван'.

⁹ Да је овај термин (реферира) у широј употреби у значењу *упућује* потврдила је и колегиница Маја Вукић, наводећи примере из области синтаксе.

¹⁰ Овде желим да истакнем да се некада у оквиру предмета *Техника научног рада* на последипломским студијама учило какав треба да буде наслов, уз истицање да треба да буде кратак. У тренутку када су наслови почели постајати све дужи, у једној дискусији на Наставно-научном већу Филозофског факултета у Нишу, помало шалјиво али лепо уочено, речено је да наслов не треба да буде резиме.

је *community-based*, што је, заправо, *заједница заснована*. Вероватно је буквалан превод требало да буде *заједница заснована на становању уз подршку за особе са инвалидитетом*.

Наравно, рогобатност није уклоњена – напротив.

1.10. **Непознато значење.** Када кажемо непознато, ово 'непознато' треба узети само условно. Бројни примери лексеме *генеолошки* заинтригирани су ме да погледам шта та реч значи. Реч није регистрована ни у Речнику САНУ, ни у РМС, ни код Вујаклије, а семантику не нуди ни Гугл претраживач. То, међутим, није сметња да се ова реч појави у бројним синтагмама: *алтернативно генеолошко¹¹ учење, генеолошка расправа, генеолошка припадност, генеолошко стабло* итд.

2. **Распрострањеност.** Ако треба тражити утеху, тј. паралелу, не треба пуно лутати. Потрага за терминима који су ми били неразумљиви или нејасни, показала је да се истоветни ликови могу јавити (и јављају се) и у другим језицима. Тако се и код Хрвата јавила *персуазивна порука*, па *генеолошка истраживања, генеолошке кушње* итд., а у словеначком сам пронашла *експлицитски одходки* трагајући за семантиком речи *експлицитски*.

3. Питање које у вези са разматраном проблематиком следи јесте да ли је језик науке неки засебан језик, различит од језика свакодневне комуникације и да ли он треба да служи само стручњацима дате области и буде неразумљив осталима? Ако се зна да је некада латински језик имао улогу језика науке, да ли се у овом тренутку као такав намеће енглески? Овакав однос према језику и у језику науке није специфичност српског језичког простора, о чему сведоче и сусрети са колегама из других земаља у којима енглески није матерњи. То иде у крајност и прети да лидерство у науци припадне онима чији је језик комуникације енглески, што би довело до тога да врхунска научна достигнућа на неком другом језику (француском, руском, шпанском и др.) остану непозната.

Такође се поставља питање и да ли се неки научници намерно служе неразумљивим језиком како би деловали ученије у односу на оне који се изражавају једноставније и разумљивије. Некада такав начин изражавања наилази на позитиван одјек и код слушалаца, успева да их заслепи формом, језиком, чак и у случају када је садржај апсурдан и бесмислен. Такав слушалац не успева да препозна велике мисли ако су изречене на једноставан начин. Овде бисмо се могли присетиоти наше

---

¹¹ Да се ова лексема појавила случајно, могло би се помишљати на техничку грешку, тј. на *генеологију*, међутим, бројни примери недвосмислено показују да се не ради о грешци.

старе изреке „нисам писмен да пишем кратка писма“, која би, примењена на проблем гломазног језика науке, могла да се преведе у мисао „нисам писмен да пишем једноставно“. Заправо, теже је писати једноставно. Теже – али није немогуће. Дobar пример такве употребе језика у науци налазимо у књигама великана српске науке, научника који су знали бројне стране језике, били цењени од стране светских научника, али у својим научним делима на матерњем језику служили су се језиком који је био једноставан и свима разумљив – умели су да изразе велике мисли на језик свима разумљив. Као прилог овој тврдњи навешћу пример из књиге *Историја српске културе* из дела насловљеног као *Књижевни језик као инструмент културе и продукт историје народа*, чији је аутор Павле Ивић:

„Језик је основно оруђе културе сваког народа. У њему се одражава појмовни свет којим је овладао неко друштво, али он уједно утиче на могућности даљег развоја културе, олакшавајући комуникацију у неким правцима и отежавајући је у другим релацијама, чиме се развој у знатној мери усмерава.“

Дакле, употреба језика јесте индивидуална категорија, али је у овом случају и последица помодарства у комуникацији у области науке.

Проблем „неразумевања“ може се поставити у вези са језиком било које науке (и не само науке), а то, између осталог, намеће и следећа питања:

1. До које мере се може „затварати“ језик, тј. до које мере може бити специфичан само за одређени слој, при чему се мора имати у виду да се затварање посматра у односу на језик на којем се општи, а то заправо представља отварање према неком универзалном језику струке и уклапање у неки вид опште комуникације, глобализације, па и мултикултуралности;

2. Води ли то у жаргонизацију, тј. да ли тај и такав језик постаје својство само одређене групе и да ли је то довољно;

3. Враћамо ли се времену тајних језика;

4. Да ли лексика која се јавља у радовима ове врсте представља вокабулар српског језика и да ли јој је место у речнику српског језика или су то стране речи и могу се наћи само у лексиконима страних речи, што отвара и друга питања.

Имајући у виду детаљ о разумљивости – сетила сам се лингвистичког податка да тест за мерење међусобне разумљивости којим би се одредило да ли је реч о истом језику или су у питању различити језици предвиђа разумљивост од 75 до 85 процената. Шта је онда са језиком науке? Разумемо ли га у том проценту?

5. Недвосмислено је да ова лексика мора наћи своје место у правопису српског језика, а добро би било (и практично) и да је буде у правописном речнику – само они који се том терминологијом служе знају колико невоља доноси када је треба преточити у писани језик.

Дакле, употреба страних термина у језику науке има оправдања и тај лексички слој мора наћи своје место у језичком систему у којем је у употреби, али мора бити умерена (само у мери у којој је неопходна) и обавезно прилагођена језичком систему језичког подручја на којем се користи.

Литература

- Бугарски 2003: Ranko Bugarski, *Uvod u opštu lingvistiku*, Beograd: Čigoja.
- Вујаклија 1991: Milan Vujaklija, *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd: Prosveta 1991.
- Група аутора, *Историја српске културе*, Дечије новине, Горњи Милановац и Удружење издавача и књижара Југославије, Београд. https://www.rastko.rs/isk/index_c.html [преузето 20. 12. 2016]
- Марковић 2014: Јордана Марковић, Језик медицине између неразумевања и вишезначности, у: *Српски језик, књижевност, уметност*, Зборник радова са VIII. Међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, Књига I, *Вишезначност у језику*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, стр. 45–52.
- Радовановић 1986: Милорад Радовановић, *Социолингвистика*, Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада.
- Речник САНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. 1–19, Београд 1959–2014.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика I–VI*, књ. I–III Нови Сад – Загреб 196–1969, књ. IV–VI, Нови Сад 1971–1976.
- Тошовић 2004: Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београд: Београдска књига.

Јордана Марковић

ЈАЗЫК НАУЧНОЙ РАБОТЫ МЕЖДУ МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМА И НЕДОПОНИМАНИЙ

(Резюме)

Ми являемся свидетелями языка науки, который в настоящее время обременен многочисленными терминами, заимствованными из различных языков и различных научных работ на иностранных языках. Так этот язык отходит от языка общения и превращается в язык, который мало понятый или не понятый для большинство. Нада знать что некоторые ученые говорят что научный стиль не следует понимать все и что статья написана в этом стиле предназначенная только для конкретной группы. Сравнение с научными работами сербских гигантов науки показывает что работа высокой научной ценности может быть написана простым и понятным языком.

Можна большое количество новых терминов рассматривать как следствие мультикультурализма и тогда его не нада рассматривать „непонтым языком“, но как „язык глобализации“, то есть этот язык будет для всех которые интересуются, независимо от того каким языком они говорят (или пишут).

Ключевые слова: язык, разнообразие языка, научный стиль, лексика.